

Hadifémgyűjtés, rézrekvirálás az első világháborúban ⁽¹⁾

„bátorkodik a katonai parancsnokság Nagyméltóságodat megkeresni, hogy a korb. [!] 8000 kg vörösrézrel lefedett körmöcbányai m. kir. pénzverőhivatal rézanyagának a hadigazgatásnak való átengedésére vonatkozó elhatározását mielőbb megejteni szíveskedjék” - fordult Teleszky János pénzügyminiszterhez a pozsonyi katonai parancsnokság. Mivel a központi hatalmak az antant gazdasági blokádjá elvágta a külső nyersanyagforrásoktól, a nagyfokú fémihiányt az osztrák és a magyar állam kényszerintézkedésekkel, hadifémgyűjtéssel és rekvirálással igyekezett pótolni.

Bevezető

Az első világháború a korábbi háborúkhoz képest sokkal jelentősebb gazdasági erőfeszítést követelt a harcoló felektől, ami összefügg a háború új vonásaival. Az ipari forradalom során kialakult gyáripar és a modern közlekedés (mindenekelőtt a vasút) biztosította annak feltételét, hogy Európa vezető hatalmai, beleértve az Osztrák-Magyar Monarchiát is, többmillió hadsereget tudtak felszerelni és a frontra szállítani. A modern technika átalakította a hadseregek fegyverzetét, a gyalogságot gépfegyverekkel látták el, s lövegeket vetettek be, aminek következtében a hadseregek tűzereje megsokszorozódott. Az első világháború tekinthető az első modern, gépi háborúnak, sőt „anyagháborúnak” is nevezték a kortársak, arra utalva, hogy a hadianyag-fogyasztás a korábbiakhoz képest sokszorosára nőtt. A hadseregeknek nagy mennyiségű élelmiszerre, ruházatra és egészségügyi anyagra (például kötszere) volt szüksége, a lovak takarmányozása még ezeknél is nagyobb tételek tett ki, ám a leggyorsabban fogyó hadianyag a tűzérségi és a géppuska lövedék [popup title="volt" format="Default click" activate="click" close text=""] "Az első világháború két legvéresebb csatájában, a verduni és a Somme-menti ütközetben a harcoló felek 35 millió tűzérségi és 60 millió géppuska lövedéket használtak el. WEST, ANDY: Az I. világháború képes története. Mérték Kiadó, Bp., 2003. 260."].

A háború elején a résztvevők mindössze néhány hónapos harcra számítottak, ezért gazdaságilag a legkevésbé sem készültek fel az elhúzódó háborúra. Még a katonai értelemben leginkább felkészült német hadvezetés is nehéz helyzet elé állította az új típusú háború szokatlan méretű „anyagigénye”, s lőszerkészletük csupán 1914 októberéig volt [popup title="elegendő" format="Default click" activate="click" close text=""] "BICKERICH, WOLFRAM: Múlekvár és hadikönyv. A első világháború. A 20. század öskatasztrófája. Szerk. BURGDORFF, STEPHAN–WIEGREFE, KLAUS. Napvilág Kiadó, Bp., 2010. 156.]. Mivel a hadviselőknél elő kellett teremteni és a frontra juttatni a szükséges hadianyagot, sőt a hátsó ellátásáról is gondoskodni kellett, ezért az állam radikálisan beavatkozott a gazdasági életbe, és korlátozta a piac működését. Új fogalom született, a hadigazdaság, amin nemzetgazdaságnak a hadviselés érdekei szerinti megszervezését értették. A sokak által csodált német hadigazdaság kialakítása a nagyiparos [popup title="Walther Rathenau" format="Default click" activate="click" close text=""] "Walter Rathenau, zsidó származású nagyiparos és politikus, az AEG-t (Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft) megalapító Emil Rathenau fia, apja halála után az AEG elnöke. A háborút követően 1921-ben újjaépítési miniszter, 1922-ben német külügyminiszter lett, ugyanebben az évben volt világháborús német tiszt meggyilkolták."] nevéhez fűződik. Amikor alig egy héttel a háború kitörése után megtudta Erich von Falkenhayn hadügyminiszterrel, hogy nem készültek tervek a hadsereg stratégiaiag fontos nyersanyagokkal való biztonságos ellátására, 1914. augusztus 8-án elképzeléseivel bement a hadügyminisztériumba, s azonnal megkapta a megbízást az új részleg létrehozására és vezetésére. Rathenau néhány hónap alatt megszervezte a hadügyminisztériumban a hadi nyersanyagosztályt (Kriegsrohstoffabteilung), amely az érintett szakmákat bevonva kétszáz hadianyag-társaságot alapított, részvénytársaság [popup title="formában" format="Default click" activate="click" close text=""] "BICKERICH: i. m. 156."]. Rathenau működésének köszönhetően a fegyverkezés ütemét a németek tovább tudták fokozni, és sikerült az antant gazdasági blokádját kivédeniük. Közponzilag osztották el a szűkös nyersanyag- és árukészleteket, hatóságilag szabták meg az árakat, hogy megakadályozzák az infláció elszabadulását. 1916-tól hadvezetés felügyelte és irányította szinte az egész gazdasági életet. A német hadigazdaság, mely kezdetben hatékonyan működött, mintává vált a többi hadviselő ország számára.

Anglia és Franciaország is számos intézkedést átvett a német hadigazdaságtól, ám a német megoldással szemben vigyázták rá, hogy a rendkívüli hatalom ne a hadvezetéshez, hanem a kormányhoz kerüljön, arra hivatkozva, hogy a demokratikus államnak joga van minden hatalom és erőforrás koncentrációjára a nemzet érdekében. A hadigazdaság kiépítésében az Osztrák-Magyar Monarchia is német mintákat követett, ám a bitoralom két felében volt egy fontos különbség: Ausztriában német példára lényegében a hadvezetés irányította a hadigazdaságot, Magyarországon viszont a kormány kapott erre [popup title="felhatalmazást" format="Default click" activate="click" close text=""] "BIHARI PÉTER: Lövészárkok a hátsóhátsó. Középosztály, zsidókérdés, antiszemitizmus az első világháború Magyarországon. Napvilág Kiadó, Bp., 2008. 104."]. Az első Balkán-háború idején született hadiszolgáltatásokról szóló 1912. évi LXVIII. törvények tág lehetőséget kínáltak hazánkban az állami beavatkozásra: a hadsereg szükségleteinek kielégítésére a lakosságtól személyi és dologi szolgáltatásokat lehetett megkövetelni. Az igénybe vehető tárgyak körébe szinte bármit beletartozhatott a magántulajdonú gépkocsiktól a lovas kocsikon át az üzemeig és az [popup title="ingatlanokig" format="Default click" activate="click" close text=""] "TEMPFLI JÓZSEF: Magyarország ipara az első világháború idején. Boljai Szemle, XVI. évf. 2007. 1. sz. 102."]. Majd kiépítették a központi háborús anyag- és termékgyártás intézményrendszerét, ám a magyar kormány soha nem engedte, hogy a hadvezetés kiterjessze irányító hatáskörét hazánk területére.

1914 végétől egymás után létesültek az alapvető termények és nyersanyagok beszerzését és elosztását irányító központok, bizottságok, amelyek intézkedtek egyes szükséges anyagok piaci forgalmának korlátozásáról, szabott árón az államnak való kötelező felajánlásáról. A folyamat azt eredményezte, hogy a magyar gazdasági élet jelentős részét állami kézben lévő, katonai irányítás alatt álló részvénytársasági központok vonták uralmuk alá. Ezek vásárolták fel, tartották nyilván, illetve forgalmazták a különböző iparágak készleteit. Számuk folyamatosan nőtt, s a világháború végére már 26 bizottság és 39 központ irányította a hadiszállításokat, a különféle termények és nyersanyagok begyűjtését és elosztását. A szükséges anyagokat rekquirálhatta a hadsereg, azaz lefoglalhatta és hatósági árón átvette.

Ausztria és Magyarország az alumínium kivételével lényegében minden fontos fémből jelentős behozatalra szorult, a hadiipar szükségletei ezért minden fontos fém és fémötvezt begyűjtését megkövetelték. A fémek közül a réz volt a legfontosabb, amit legnagyobb mennyiségben tölthényűvelék, továbbá lövedékvezető gyűrűk (és kezdetben lövedékgyűrűk) előállítására [popup title="használtak" format="Default click" activate="click" close text=""] "SZTERÉNYI JÓZSEF–LADÁNYI JENŐ: A magyar ipar a háborúban. Franklin Kiadó, Bp., 1933. 305."]. A réz beszerzése okozta azonban a legnagyobb nehézséget, mert a szükséges mennyiség töredék részét sikerült fedezni hazai bányákból. A háború kitörése előtt a Monarchia éves rézszükségletének mindössze 7,8%-át termelte meg, a többit importból [popup title="fedezte" format="Default click" activate="click" close text=""] "A háború előtt a Monarchia éves rézfogyasztása mintegy 32 ezer tonna volt, ami a háború alatt 43 ezer tonnára emelkedett. SZTERÉNYI–LADÁNYI: i. m. 303. Ehhez képest Magyarország évi 241 tonna rézkitermelése (1912. évi adat) teljesen elhanyagolható mennyiségnek számítot. A réz világháborúban. A Bánya. XI. évf. 9. sz. 1–2."], míg Németország rézkitermelése részfelhasználásának mintegy egyötödét adta. A világ messze legnagyobb réztermelőjének az USA számítot, az antant hatalmak innen szerezték be a háború alatt a rezet, sőt az USA-tól vásárolt rezet a háború előtt Németország és a Monarchia is, ám amerikai behozatalra a háború alatt az antant blokádjá következtében a központi hatalmaknak nem volt [popup title="lehetőségük" format="Default click" activate="click" close text=""] "1915-ben a világ több mint egymillió tonnás réztermelésének az USA közel kétharmadát adta (646 212 tonna), a második helyen álló Portugália 9%-ot (évi 95 ezer tonna), a harmadik Chile pedig 4,5%-ot (évi 47 442 tonna)."]

Mivel a réz világgiaici ára erősen ingadozott, ezért békeidőben az egyes államok általában nem halmoztak fel nagyobb készleteket belőle. Németország azonban a háború előtti öt évben jóval többet vásárolt a szükségleténél, így kezdetben bőséges réztartalékkal rendelkezett. A sarajevói merénylet után az egyik hazai cég is felvásárolta a környező semleges államokból a hirtelen beszerezhető [popup title="rézmennyiséget" format="Default click" activate="click" close text=""] "SZTERÉNYI–LADÁNYI: i. m. 304."], ám ez csak egyszeri alkalom volt, ugyanis a szomszédos semleges államok is rézimporra szorultak, így nem jöhettek szóba folyamatos beszerzési forrásként. Mindenesetre a Monarchia és Németország hadvezetősége a háború első hónapjaiban még el volt látva rézzel, sőt az első időszakban nem is számítottak sokan [popup title="rézhiányra" format="Default click" activate="click" close text=""] "A rézszükségletünk fedezve van – írta „A Bánya” című, vasárnaponként megjelenő hetilap. A Bánya. X. évf. 5. sz. 3."].

Hazánkban először a közfogyasztásra termelő ipar érzekelte a rézhiányt, már 1914 végén, 1915 [popup title="elején" format="Default click" activate="click" close text=""] "Rézszükségletünk. A Bánya. X. évf. 5. sz. 1."]. A rézhiány leküzdésére irányuló központi intézkedések a meglévő készletek felmérésével és zárolásával, valamint a lakossági felhasználás korlátozásával kezdődtek. Először a nagyobb fémgyárak és gépgyárak fémkészletét foglalta le a hadügy katonai bizottságokan keresztül, sőt több üzem működését is le állította (természetesen nem hadiipari termelést folytató üzemekről van szó). Az intézkedést azonban a magyar kormány törvénytelennek nyilvánította és [popup title="feloldotta" format="Default click" activate="click" close text=""] "SZTERÉNYI–LADÁNYI: i. m. 305."]. Rendeletet hoztak ezt

követően a különböző fémtárgyak, háztartási és konyhafelszerelési fémeszközök, pálinkafőző rézüstök, nyers - és hulladékfémek, fémötvözetek, ipari fémanyagok, csövezetékek kötelező hatósági bejelentéséről és hadicélokra való igénybe vételéről. „*Rézmozsarát vasmozsárárt!*” akció indult, s elkezdték a lakosság használatában lévő réztárgyak összegyűjtését. A nagyobb mennyiségű fémanyagokat, rezet, nikkelt, ólmot a hadsereg térítés fejében rekvirálhatta, míg a kisebb mennyiségű fém tartalmazó tárgyak esetében felkérték a lakosságot, hogy akinek például nélkülözhető rézedénye és egyéb értékes fémtárgya van, ajánlja fel a haza javára. Kiadták a felhívást a réztermelés fokozására is, de ezen a téren szerény eredményt sikerült elérni a rézérc hiánya miatt.

A fémkészletek felmérésében, összegyűjtésében meghatározó szerepet játszott az 1915 elején megalakult Fémközpont, pontos nevén a Magyar Szent Korona Országainak Fémközpontja Rt., amely a háború alatt összesen körülbelül ötvenezer tonna fémot [popup title="kezelt" format="Default click" activate="click" close text="SZTERÉNYI-LADÁNYI: i. m. 306."]. A Fémközpont irányította és ellenőrizte a háztartási fémek begyűjtését és beváltását is. Ebből a célból fémbeváltó helyeket jelölt ki a fővárosban és vidéken, együttműködésben a Magyar Vaskereskedők Országos Egyesületével. A fémbeváltók részére kiadott részletes utasítások szabályozták a beváltási árakat ([lásd az 1. számú forrást!](#)), a határozmányok pedig leírták a követendő eljárást. ([Lásd a 2. számú forrást!](#)). Tevékenységüket a rendelkezés az önként beszolgáltatott háztartási fémek beváltására korlátozta, ipari fémanyagot és fémhulladékot nem kezelhettek, ezeket közvetlenül a Fémközpontba kellett leadni. A fémbeváltók a Fémközponttól igazolványt kaptak, s azonnal készpénzben fizettek a beadott fémtárgyakért. A legtöbbet a ritka fémek számító nikkeléért fizettek, 15 koronát kilogrammjáért, míg a vörösréztárgyak 5,50 koronát, a sárgarézből készült tárgyak 3,75 koronát, az öntött sárgaréz tárgyak pedig 2,50 koronát értek kilogrammonként. Ha a réztárgynak más anyagból, például vasból készült alkatrésze volt, az rontotta értékét, s valamivel kevesebbet fizettek érte (ebben az esetben a vörösréz ára: öt korona, a sárgarézé: három korona, az öntött sárgarézé: két korona). Az 1916-ban közzétett budapesti jegyzék 24 fémbeváltót sorol fel, ezek közül az első 21-et alfabetikus sorrendben közlik, az utolsó három viszont a sorrendből kilóg, nyilvánvalóan ezeket később vették fel a jegyzékbe. ([Lásd a 3. számú forrást!](#)) A legtöbb fémbeváltó helyet a VII. kerületben jelölték ki, szám szerint hatot. A fémbeváltásra jellemzően kereskedők, illetve kereskedelemmel foglalkozó cégek kaptak megbízást, de előfordult köztük egyesület is, mint például a belvárosi Lipótvárosban működő Uránia Országos Növédő Egyesület.

A katonai rekvirálás első hulláma 1916 nyarán, kora őszén kezdődött. A hadügyi igazgatás - térítés ellenében - elrendelte a bronzból, sárga- és vörösrézből, önből, öntöttvözetből készült tárgyak (kilincsek, ablak-, ajtó- és bútorveretek) hatósági begyűjtését. Vitték a gyümölcsbefőző rézüstöket, gyertyatartókat, főzödényeket, rézsúlyokat, vörösréz fürdőkádakat, mosóüstöket. 1916-ban megvizsgálták az egyházaknál, hogy mely harangjuk nélkülözhető. Több harangot már ekkor elvittek, 1917. június 2-án a hadügyi miniszter elrendelte a harangok összeszedését. A rendelet 24 cm külső átmérőt meghaladó harangokra vonatkozott, kivéve a vasúti és a hajókon használt jelző-, valamint a történelmi, művészi értékű harangokat. A hatóságoknak négy héten belül kellett az illetékes katonai parancsnokságoknak átadni térítés ellenében a begyűjtött harangokat, az egyházaknál községenként csak egy-egy harang maradt. 1917 októberében a begyűjtés már az orgonásipokra is kiterjedt.

A nem csökkenő rézhiány miatt sok állami épület, templom és kastély réztetőjét és villámhárítóját is leszerelték, s a réztetőket kicserélték más anyagra. A honvédelmi miniszter 1916. november 12-én tette közzé rendeletét az épületeken lévő rézanyag hadi célokra való igénybe vételéről, majd külön intézkedett az egyházi és az állami tulajdonú épületek vörösrézanyagáról. A honvédelmi miniszter megbízásából eljáró államtitkár 1916. december 6-án kelt levelében kérte Teleszky János pénzügyminisztertől a tárcája kezelésében lévő épületek nélkülözhető rézanyagának átengedését a katonai igazgatás részére. ([Lásd a 4. számú forrást!](#)) A Honvédelmi Minisztérium három hónapon belül újabb átiratot küldött ez ügyben Teleszkynek, melyben tájékoztatta, hogy a budapesti császári és királyi katonai parancsnokság az állami és az egyházi épületek réztetőinek minél előbbi kicserélését szorgalmazza, s az egyes településeken az egyházi és az állami épületek rézfedelét lehetőleg a magánépületekével egyszerre szerelnék le, nyilván praktikus okokból (szállítási gondok, munkaerőhiány). A honvédelmi miniszter nevében eljáró miniszteri tanácsos 1917. február 27-én kelt levelében kérte a pénzügyminisztert, hogy vegye fel a kapcsolatot az illetékes katonai parancsnokságokkal, s tájékoztassa a honvédelmi tárcát az intézkedéseiről. ([Lásd az 5. számú forrást!](#))

A pénzügyminisztériumban részletes kimutatás készült a tárcához tartozó állami épületek rézanyagáról, beleértve a réztetőket és a rézvillámhárítókat. ([Lásd a 6. sz. forrást!](#)) Az összeállításból kitűnik, hogy a Pénzügyminisztérium Szentháromság téri épülete tetőzetének rézanyagát 150, díszítését 50 kilogramm súlyúra becsülték. Ez nem volt jelentős tétel, sokkal több réz fedte a kőrmöcbányai pénzverdét. A kimutatás a pénzverde rézanyagának súlyát ugyan nem adja meg, csak a rézfelület nagyságát (1800 m²), egy másik irat azonban tartalmazza a réztető súlyát is. 1917. május 4-én a pozsonyi katonai parancsnokság átirattal fordult a pénzügyminiszterhez, amelyben kérte a kb. nyolcezer kg vörösrézzel lefedett kőrmöcbányai pénzverőhivatal rézanyagának átengedését. A levélben arra hivatkoznak, hogy a kőrmöcbányai főrealiskola rézanyagát most szerelik le és cserélik ki, így egyúttal mindkét feladatot elvégezhetnék, elkerülve a munkák szétforgácsolását. ([Lásd a 7. sz. forrást!](#)) A pénzverőhivatal igazgatója alig három hónappal korábban, január 27-én még elhárította a patinás épület tetőzetének bontását az „abnormis” időjárásra hivatkozva, legalábbis a jobb tavaszi idő beálltáig. ([Lásd a 8. sz. forrást!](#)) Ám a történelmi Magyarország legnagyobb, sőt 1873-tól egyetlen pénzverdéje, amely a XIX. század végétől modern gyárként működött (ma pedig a kulturális világörökség része), nyolc tonnányi rézanyagával túl nagy fogásnak számított a katonai igazgatás számára ahhoz, hogy még egyszer elszalasszák. A közeli Selmechányai Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Főiskola vezetése viszont határozottan kijelentette, hogy iskolájuk épületén nincs nélkülözhető rézanyag, így elkerülhették a rekvirálást. ([Lásd a 9. sz. forrást!](#))

Az első világháború hazai hadifémgyűjtési akciójának a legmegdöbbentőbb intézkedésterve a vörösrézből és bronzból készült budapesti köztéri szobrok összegyűjtése és hadicélokra való igénybe vétele volt. A magyar honvédelmi miniszter, hivatkozva a császári és királyi hadügyi miniszter átiratára, 1917. december 14-ei levelében álláspont kialakítását kezdeményezte a kérdésben. ([Lásd a 10. sz. forrást!](#)) A levélben hivatkozott hadügyi miniszteri közlés szerint a köztéri szobrok fémanyagának katonai célú igénybe vételét a Német Birodalomban már előkészítették. A levél írója csatolta a müncheni főkonzulátus ezzel kapcsolatos német nyelvű jelentését, amelyből kiderül, hogy az 1850 előtt alkotott szobrokra és műemlékekre nem vonatkozik a rekvirálás a német rendelettervben. ([Lásd a 11. sz. forrást!](#)) A kereskedelemügyi miniszter 1918. március 1-jén kelt levelében reagált, s kifejtette, hogy csak végső esetben tartja elképzelhetőnek a javaslat elfogadását, egyben utalt arra, hogy elvi állásfoglalás meghozatalára a vallás- és közoktatási miniszter és a belügyi miniszter illetékes, s a kérdés érdemleges tárgyalását csak a két miniszter elvi hozzájárulása esetén támogatja. ([lásd a 12. sz. forrást!](#)) A Pénzügyminisztérium hasonló álláspontot foglalt el. Szerencsére ebből az intézkedéstervből nem valósult meg semmi.

Források

A(z) Adobe Flash Player érték már nem támogatott

1. Részletes utasítások fémbeváltó helyére

Az irat jelzete: MNL.OL.K.255-1916-5-18339-5-6. - Nyomtatvány.

A(z) Adobe Flash Player érték már nem támogatott

2. Határozmányok a jogosított fémbeváltó helyek részére

Az irat jelzete: MNL OL K 255-1916-5-18339-7-8. - Nyomtatvány.

A(z) Adobe Flash Player érték már nem támogatott

3. A budapesti fémbeváltó-helyek jegyzéke

Az irat jelzete: MNL OL K 255-1916-5-18339-33. - Gépellt másolat.

A(z) Adobe Flash Player érték már nem támogatott

4. A honvédelmi minisztérium átirata az épületeken levő rézanyag hadicélokra való igénybe vételéről

Az irat jelzete: MNL OL K 255-1916-5-19460. - Eredeti, gépellt, aláírással ellátott irat.

A(z) Adobe Flash Player érték már nem támogatott

5. A honvédelmi minisztérium átírata a réztetők ügyében

Az irat jelzete: MNL OL K 255-1918-5-1469-7. - Eredeti, gépelt, aláírással ellátott irat.

A(z) Adobe Flash Player érték már nem támogatott

6. Kimutató a pénzügyminiszter kezelése alatt álló állami épületekben lévő rézanyagokról törvényhatóságok szerint

Az irat jelzete: MNL OL K 255-1918-5-1469-49-50, 61. - Kézrel írt kimutató.

A(z) Adobe Flash Player érték már nem támogatott

7. A pozsonyi katonai parancsnokság átírata a pénzügyminiszterhez

Az irat jelzete: MNL OL K 255-1918-5-1469-18-20. - Eredeti, gépelt, aláírással ellátott iratok; kézzel írt kimutató.

A(z) Adobe Flash Player érték már nem támogatott

8. A körmöcbányai pénzverőhivatal igazgatójának levele a pénzügyminiszterhez

Az irat jelzete: MNL OL K 255-1918-5-1469-38. - Eredeti, gépellt, aláírással ellátott irat.

A(z) Adobe Flash Player érték már nem támogatott

9. A Selmecbányai Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Főiskola levele a pénzügyminiszterhez

Az irat jelzete: MNL OL K 255-1918-5-1469-40. - Eredeti, gépellt, aláírással ellátott irat.

A(z) Adobe Flash Player érték már nem támogatott

10. A honvédelmi minisztérium átírata a vörösrézről és bronzból készült szobrok hadicélokra való igénybe vételéről

Az irat jelzet: MNL OL K 255-1918-5-3040-6. - Sokszorosított, gépellt, aláírással ellátott másolat.

A(z) Adobe Flash Player érték már nem támogatott

11. A müncheni cs. és kir. főkonzulátus német nyelvű jelentése a szobrok hadicélokra való igénybe vételét célzó német rendelettervről.

Az irat jelzete: MNL OL K 255-1918-5-3040-7-8. - Sokszorosított, gépelt, aláírással ellátott másolat.

A(z) Adobe Flash Player érték már nem támogatott

12. A kereskedelemügyi miniszter válaszeleve a honvédelmi miniszternek a bronzszobrok hadicélokra való igénybe vételével kapcsolatban

Az irat jelzete: MNL OL K 255-1918-5-3040-9-10. - Sokszorosított, gépelt, aláírással ellátott másolat.

Címkék:

[Osztrák-Magyar Monarchia](#) ^[2]

[I. világháború](#) ^[3]

[réz](#) ^[4]

[Pénzügyminisztérium](#) ^[5]

[pénzverde](#) ^[6]

Kiadás: 14. évfolyam (2014) 3. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/gazdasag/hadifemgyujtes_rezrekviralas_az_első_vilaghaboruban.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/gazdasag/hadifemgyujtes_rezrekviralas_az_első_vilaghaboruban.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/osztrak-magyar-monarchia>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/i-vilaghaboru>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/rez>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/penzugyminiszterium>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/penzverde>